

”Ska vi ha samvetsfrihet i Sverige?”

Samvetsfrihet som en medialiserad konflikt

Linnea Jensdotter

Jag anser att det mänskliga livet börjar vid befruktningen, då har vi alltså en liten människa och att utföra en abort är för mig som att utföra ett mord. Och att döda ett barn, tror inte jag att så många skulle ställa upp på. Så när man ser det på det sättet så blir det ganska enkelt.

Barnmorskan Ellinor Grimmark i ”Människor och tro”.¹

I dagens Sverige kan man observera en ökad sekularisering, där individer visar ett minskat intresse för beteenden såsom att delta i religiösa sammankomster, be till en högre makt eller bekänna en gudstro.² Trots detta har medialiserade konflikter om religion kommit att bli ett allt större samtalsämne i såväl offentliga diskussioner som i privata konversationer.³ Religion är i Sverige, som Susanne Wigorts Yngvesson uttrycker det, både ”en blind fläck *och* en hypersynlig företeelse”.⁴ Under senare år har en rad frågor kopplade till religion uppmärksammats såväl i politisk debatt som på tidningarnas ledar- och debattsidor och i sociala medier. Böneutrop, religiösa friskolor, att bära slöja i skolan och hälsningsritualer är alla frågor som avhandlats i olika offentliga forum. En annan sådan fråga är samvetsfrihet. Som beskrivs i inledningskapitlet förs denna debatt framför allt i relation till världen, och till de fall där barnmorskor av religiösa skäl drivit att få slippa utföra aborter inom den svenska sjukvården, däribland

barnmorskan Ellinor Grimmark som citeras i kapitlets inledning.⁵ Det som förenar frågorna ovan är att de, med religionssociologen Titus Hjelm's uttryck, är exempel på den nya synlighet som religion kommit att få i det offentliga. Religion diskuteras primärt som varande ett problem eller en tillgång för samhället, och kontroverser kring religion berör allt som oftast praktiker och inte de trosövertygelser som ligger bakom.⁶ Denna utveckling har skett parallellt med en förändring i det politiska landskapet, där värderingsfrågor hemmahörande på alternativa åsiktslinjer kommit att utmana de traditionella politiska vänster/höger-frågorna i den politiska debatten.⁷ Som en del av denna förändring har religion förflyttats från att vara en integrerad del av kulturellt och politiskt liv i ett tidigare relativt homogent samhälle, till att bli en social och politisk fråga för att hantera ett mer komplext samhälle. Utvecklingen har bland annat lett till en ökad politisering av religion, då religion blir en del av den politiska debatten om allt fler olika ämnen och sakfrågor. Tidigare studier har visat hur religion i debatter i de nordiska parlamenten sammankopplas med frågor som säkerhet, mänskliga rättigheter och migration,⁸ men också med biopolitiska frågor.⁹ Liknande processer går också att se i offentlig debatt, där diskussioner om relationen mellan religion och politik väcker ett stort engagemang – inte minst då de omdiskuterade frågorna rör tematik som jämställdhet och integration.¹⁰ I inledningskapitlet till denna bok behandlas Wigorts Yngvessons resonemang där hon bland annat härleder skepsisen till att tala om samvetsfrihet inom svensk politik till en generell misstro mot religiösa övertygelser. I enlighet med Hjelm's resonemang om den nya synligheten av religion i det offentliga ovan kan diskussionen om samvetsfrihet, såsom den kommit att föras i den svenska offentligheten, förstås som relaterad till frågan om vilken roll religion och religiösa praktiker ska spela i det offentliga Sverige. En diskussion som förs med utgångspunkt i en problematisk praktik – att inte vilja delta i aborter – snarare än utifrån de moraliska och religiösa övertygelser som motiverar denna vilja.¹¹

Jag kommer i detta kapitel att analysera debatten kring samvetsfrihet som en medialiserad konflikt, och jag ställer frågan om hur debatten om samvetsfrihet kopplas till religion och till frågan om

abort. Här är det värt att påpeka att diskussionen om samvetsfrihet som begrepp är begränsad till detta syfte. Mitt syfte är således inte att diskutera hur begreppet kan eller bör definieras och användas, utan jag nöjer mig med att se på hur den faktiska användningen av begreppet ser ut i det analyserade materialet. Analysen kommer att genomföras utifrån ett specifikt mediematerial: Sveriges Radios veckomagasin ”Människor och tro” och ett telefonväkteri med rubriken ”Ska vi ha samvetsfrihet i Sverige?” från den 11 december 2014, det år då barnmorskan Ellinor Grimmark drev frågan i svenska domstolar och diskussionen om samvetsfrihet var ett återkommande inslag i olika medier. I samband med programmet inbjöds lyssnare att ringa in till programmet och dela sin åsikt, men också att delta i debatt på de sociala nätverken Facebook och Twitter. Också detta material kommer att inkluderas i analysen. Detta specifika mediematerial gör att jag också resonerar kring hur mediemiljön bidrar till att strukturera konfliktens inramning och utveckling samt hur olika uttryck av känslor påverkar konfliktens dynamiker.

”Människor och tro” – ett public service-program om religion och livsåskådning

”Människor och tro” är ett veckomagasin i Sveriges Radios P1, med fokus på frågor om religion och livsåskådning. På sin webbsida beskrivs det som ett program som ”befinner sig i skärningspunkten mellan religion och politik” och ”fördjupar aktuella händelser med religiös anknytning och erbjuder historiska perspektiv, framåtblickande analyser, kommentarer och reportage”.¹² ”Människor och tros” programbeställning från 2016 tydliggör att programmet ska fokusera på religionens påverkan på individer och samhälle, och identifiera och debattera viktiga ämnen som rör religion och värderingar. I uppdraget ingår också att interagera med publiken. Att sända diskussion och debatt från platser utanför radiostudion är ett sådant sätt att skapa interaktion, via sociala medier är ett annat.

Public service-medier har en stark position i Sverige, trots en ökad konkurrens från andra aktörer.¹³ Sveriges Radio P1 kallar sig den

”talade kanalen [...] för kvalificerade nyheter” och har ett innehåll med fokus på vetenskap, dokumentär, kultur och livsåskådningsfrågor.¹⁴ Sammantaget når P1 cirka 15 procent av befolkningen.¹⁵ Programmet ”Människor och tro” kan ses som ett exempel på public service-mediernas utmaning och ambition om att tillmötesgå de regelbundna lyssnarna, som tillhör en välutbildad och medelålders del av befolkningen, samtidigt som man vill attrahera nya och yngre lyssnare vilka har en mer heterogen kulturell bakgrund och andra förväntningar på hur medier bör rapportera om frågor som rör religion och livsåskådning.¹⁶ Utöver detta berörs programmet också av den spänning som finns inbyggd i public service-mediernas uppdrag, att samtidigt främja kritisk diskussion och bidra till gemensamma kulturella referenspunkter.¹⁷

Telefonväkterier och sociala medier – villkorade offentliga diskussionsarenor

Telefonväkteri är ett radioformat som bjuder in lyssnare att dela sina åsikter, men i en form där mediet styr deltagandets villkor på ett väldigt tydligt och konkret sätt. Detta kan jämföras med hur de nyare medier som uppkommit i och med digitaliseringen möjliggör ett friare deltagande i debatter om angelägna frågor. På senare tid har dock en kombination av äldre och nyare medier blivit möjlig, där den direktsända debatten i radio kunnat kompletteras med just diskussion på olika sociala nätverk. I fallet med ”Människor och tros” telefonväkteri om samvetsfrihet inbjöds lyssnare att ringa in till programmet, men också att delta i debatt på Facebook och Twitter. Det som uppstår i mötet mellan dessa olika medieformer är en hybrid mediemiljö, där människor kan delta i offentlig diskussion i en fråga som de anser är angelägen.

Den hybrida mediemiljön bygger på en interaktion mellan äldre och nyare medier, med möjligheter för nya typer av aktörer att agera.¹⁸ Denna studie utgår från antagandet att den mix av medielogiker som karaktäriserar den hybrida mediemiljön påverkar såväl formen för som innehållet i de diskussioner som förs i forumet, inklusive den

studerade diskussionen om samvetsfrihet. Påståendet att forum ger form går tillbaka till diskussionen om digitaliseringens effekter.¹⁹ Åsikterna om dessa effekter är många och av varierande karaktär, men en av dem är att digitaliseringen innebär en demokratisering i betydelsen att uppdelningen och maktbalansen mellan de som talar och de som lyssnar i den offentliga sfären har förändrats. Genom olika internetbaserade forum skapas möjlighet för den som vill att delta i offentlig interaktion och debatt.²⁰ Denna utveckling innebär också att den politiska kommunikationen och diskussionen förändras; genom förändringarna i medielandskapet får vanliga medborgare nya möjligheter att påverka den politiska debattens form och innehåll.²¹

En annan aspekt av detta relaterar till teorin om medialisering. Medialisering kan beskrivas som den process genom vilken medier i sig förändras och samtidigt interagerar med hur andra institutioner förändras, och därigenom påverkar hur exempelvis fenomen som familj, politik och skola ”görs”. Medier verkar i det större samhället genom att konstituera gemensamma erfarenheter som uttryckts i den offentliga sfären, men också i det inre genom att verka som medskapare till vardagslivets sociala rutiner och relationer.²² I och med medialiseringen spelar olika mediepraktiker en allt större roll för hur människor agerar och skapar roller för sig själva och andra, såsom att vara ”kristen”, ”muslim”, ”sekulär” eller ”ateist”. Interaktion, identifikation och tolkning är centrala aktiviteter för deltagare i medialiserade sammanhang och de roller som finns tillgängliga struktureras delvis genom medias ständiga närvaro.²³ Medielandskapets förändring påverkar således villkoren för engagemang i offentligheten, vilket gäller också för deltagandet i medialiserade konflikter om värderingsfrågor.²⁴ Som nämnts är det två olika medieformer som utgör den hybrida mediemiljö som är i fokus för denna studie: ett telefonväkteri i programmet ”Människor och tro” samt kommentarer på de sociala nätverken Facebook och Twitter. Telefonväkteri är en genre som används inom public service för att bjuda in lyssnare till radioprogram för att dela sina åsikter i en särskild fråga.²⁵ ”Människor och tro” lyfter fram programformen som ett sätt att stärka dialogen med lyssnarna, samtidigt som det möjliggör ett inifrånperspektiv på de olika diskuterade frågorna. Tidigare

forskning om telefonväkterier visar att de sätt som programmen är strukturerade på ofta innebär ett på förhand bestämt mönster som avgör vem som kan tala med vem, när, om vad och hur länge.²⁶ De telefonväkterier som hålls i "Människor och tro" utmärker sig genom att bjuda in till kortare lyssnarinlägg i en förutbestämd sakfråga. Därtill närvarar inbjudna gäster som bidrar med sina egna perspektiv, men också kommenterar inläggen från de lyssnare som ringer in eller deltar på andra sätt. Ser man till deltagarna är de inbjudna gästerna representanter för olika organisationer, politiker, tidningsredaktörer, forskare eller statstjänstemän. Inringarna å sin sida har en övervikt av infödda svenskar, är i högre grad män än kvinnor och identifierar sig vanligtvis som antingen sekulära eller kristna.

Viljan att inkludera dialog och användargenererat material är inget nytt som kommit med digitaliseringen och de nya sociala medierna, utan har en lång tradition i olika former av medier. Telefonväkterier utgör ett exempel på sådan dialog, andra exempel är tidningarnas insändarsidor och familjespalter. Vad digitaliseringen för med sig är dock en mer interaktiv form, större räckvidd och en enkelhet som ger nya möjligheter för deltagande.²⁷ För äldre medier innebär dagens brokiga medielandskap möjligheten att kombinera olika former av deltagande. Så är fallet med "Människor och tros" telefonväkterier där sociala medier används aktivt av redaktionen. Lyssnare uppmanas under sändning att höra av sig med sina åsikter via sociala medier och flera inlägg från Facebook såväl som Twitter läses upp under programmets gång.

Medialiserade konflikter – en offentlig förhandling av värden pådriven av känslor

Medier har en förmåga att provocera fram olika positioner och tydliggöra konfliktlinjer genom sin dramaturgi,²⁸ och bör idag förstås som en integrerad del av de sociala processer genom vilka samhällsliga konflikter känns igen, definieras och i vissa fall löses.²⁹ Medievetaren Simon Cottle menar att medier i allt högre utsträckning spelar en både performativ och konstituerande roll för utvecklingen av konflikter.³⁰

Den medialiserade konflikten blir ett sätt att offentligt definiera, utmana och försvara viktiga värden, och fungerar därigenom ofta som en offentlig förhandling av viktiga samhälleliga värderingar.³¹ Konflikter bör inte enbart ses som medierade genom olika former av medier, utan bör också förstås som medialiserade. Med andra ord räcker det inte att konstatera att konflikter utspelar sig i en social miljö präglad av medier, därtill behövs en förståelse för att medier har en djupgående påverkan på konflikten i sig.³² I den medialiserade konflikten kan ett antal dynamiker identifieras: förstärkning (*amplification*), inramning (*framing*) och performativ agens (*performative agency*), samt med-strukturering (*co-structuring*). Dessa dynamiker påverkar på olika sätt konfliktens utveckling.³³

Ett av de sätt som dessa dynamiker sätts i spel på i den medialiserade konflikten är genom känslor. Detta gäller framför allt i sociala medier där användare kan uttrycka känslor på ett sätt som kan förstärka, förändra och förlänga konflikten. Mest synligt i dessa sammanhang är måhända känslor av ilska, men vid en närmare granskning finns ett betydligt större spektrum av känslor än de som är närvarande i de sociala nätverkens diskussionsforum.³⁴ De nyare mediernas struktur gör känslomässiga reaktioner till en viktig del i meningsskapandet. Genom att tolka en situation med hjälp av känslor som liknar dem som uttrycks av den som befinner sig i situationen skapas en närhet som inte går att uppnå enbart genom att tänka eller resonera på liknande sätt.³⁵ I denna förståelse av känslor och deras roll i medialiserade konflikter finns en performativ aspekt. Känslor är involverade i vår uppfattning om världen och är per definition relationella; med hjälp av känslor gör vi gränsdragningar och konstruerar förståelsen av ett ”jag”, ett ”vi” och ”de andra” på ett sätt som påverkar hur vi förhåller oss till dessa kategorier.³⁶ De medialiserade konflikter som är intensiva och pågår längst är ofta de som relaterar till teman som på olika sätt triggar känslor då de knyter an till fenomen som människor bryr sig mycket om och som upplevs som viktiga för deras identitetsskapande.³⁷ I detta kapitel vill jag se på hur den medialiserade konfliktens inramning – dess koppling till de båda känslorframkallande ämnena religion och abort – påverkar dess utveckling.

Samvetsfrihet – en återkommande fråga i ”Människor och tro”

Ett typiskt program av ”Människor och tro” är 44 minuter långt och innehåller ett antal längre reportage eller samtal med inbjudna gäster, nyheter i korthet där aktuella händelser sammanfattas samt en krönika från någon av Sveriges Radios korrespondenter. Återkommande är också temaprogram samt telefonväkteri.

Värdefrågor är ett ofta återkommande tema i olika typer av inslag i ”Människor och tro”, och bland dessa finns ett stort fokus på frågor om samvetsfrihet och abort, som förekommer i totalt femton olika programinslag under perioden januari 2014 till april 2015.³⁸ Fem av dessa handlar mer specifikt om frågan om samvetsfrihet. I maj 2014 sändes ett reportage om barnmorskan Ellinor Grimmark som drivit frågan om samvetsfrihet på EU-nivå, med en efterföljande debatt mellan kristdemokraten Mikael Oscarsson och moderaten Ulrika Karlsson. Följande fyra inslag sändes mellan oktober och december samma år: två nyheter i korthet om en motion om samvetsfrihet från Kristdemokraterna i Region Kronoberg, ett reportage om kritik från EU riktad mot Italiens samvetsfrihetslagstiftning samt det telefonväkteri med rubriken ”Ska vi ha samvetsfrihet i Sverige?” som jag analyserar mer ingående nedan.

Ser man på innehållet i de inslag om samvetsfrihet och abort som förekommer under perioden blir det tydligt att det är en tematik som kopplas samman med kristendom. På det politiska planet är det Kristdemokraterna som får stå som representanter för frågan. Som nämnts tidigare finns en tydlig sammankoppling mellan samvetsfrihet och abortfrågan, inte minst i de inslag som fokuserar på Sverige. Det är detta mönster som utgör den inramning den medialiserade konflikten får i det analyserade forumet.³⁹ Således, när frågan om samvetsfrihet diskuteras i programmets telefonväkteri sker det i en kontext där den är nära kopplad till frågan om abort samt till religion i form av kristendom.

Telefonväkteri – ”Hur resonerar du?”

Telefonväkteriet med rubriken ”Ska vi ha samvetsfrihet i Sverige?” inleds genom att ett avsnitt ur en intervju i ett tidigare program spelas upp. Där beskriver barnmorskan Ellinor Grimmark varför hennes samvete inte tillåter henne att delta i aborter, då hon likställer dem med mord. Programledaren informerar om att det inom kort väntas ett utlåtande från Europadomstolen angående Grimmarks fall och refererar också till det förslag om samvetsfrihet som lagts fram i Region Kronoberg tidigare samma höst. Ämnet introduceras för lyssnarna genom frågan om huruvida vi ska ha rätt till samvetsfrihet i Sverige eller inte och om det skulle påverka aborträtten. Lyssnarna uppmanas att ringa eller skriva till programmet på sociala medier under hashtaggen #samvetsfrihet.

I studion finns, förutom programledaren, en inbjuden panel. Panelen består av Kristina Ljungros, ordförande för RFSU, som tydligt tar ställning mot samvetsfrihet, vilket hon menar är ett sätt för abortmotståndare att flytta fram sina positioner snarare än en fråga som drivs inifrån från sjukvården. Den andra paneldeltagaren, Helena D’Arcy från den katolska organisationen Respekt, har en motsatt åsikt och intar en tydlig position för samvetsfrihet, då hon menar att det är en grundläggande rättighet för alla att få följa sitt samvete. Slutligen ingår i panelen också Kristina Söderlind Rutberg, överläkare och ledamot i Svenska Läkaresällskapets delegation för medicinsk etik. Hon representerar etikdelegationens ståndpunkt att det inte är önskvärt med en samvetsklausul inom svensk sjukvård. Däremot betonar hon att samvetsfrihet är en komplex fråga som behöver diskuteras och tydligt definieras, samt att det är en fråga som är större än abort.

I telefonväkteriet deltar totalt sex personer på telefon samt en person via ett förinspelat meddelande på telefonsvarare. Därtill läses fyra inlägg upp från de sociala nätverken Facebook och Twitter. Här

finns en spridning av åsikter för respektive mot samvetsfrihet, med en övervikt av dem som är för. Ett mönster i argumentationen är att de som är positiva till samvetsfrihet oftare hänvisar till att debatten borde breddas till att handla om mer än abort, medan de som uttrycker en negativ hållning tydligt fokuserar på just abortfrågan. En deltagare i programmet hänvisar till religiösa argument och menar att aborter borde förbjudas helt då det är att likställa med mord.

Liksom i tidigare analyser av telefonväkterier i ”Människor och tro”⁴⁰ är lyssnarnas deltagande tydligt villkorat av programmets format och struktur och programledaren styr diskussionens riktning genom att fördela ordet och ställa följdfrågor. Samtalen med lyssnare inleds i de flesta fall med en presentation av namn, i vissa fall också yrkestitel (lärare, läkare) och en fråga: ”Hur resonerar du?” Lyssnarna är generellt sett resonerande och reflekterande: de är värtaliga, argumenterar för sin ståndpunkt och svarar på frågor från programledaren. Samtidigt är det tydligt att panelen får ett stort utrymme att utveckla sina ståndpunkter i frågan, att kommentera varandras och inringarnas inlägg, och debatten i studion framställs återkommande som den primära. Detta tydliggörs bland annat då Helena D’Arcy (Respekt), som svar på ett inlägg från Kristina Ljungros (RFSU) i vilket hon kommenterar en inringare, replikerar: ”Låt oss hålla oss till debatten, jag tror inte att det är någon här som vill att aborter ska bli helt illegala i Sverige.” Detta trots att tre personer, den inringare Ljungros kommenterat samt ytterligare två via sociala medier, just innan uttryckt åsikten att aborter helt borde förbjudas. Det visar på en skev maktbalans mellan personer som närvarar i studion och de som deltar via telefon. Det är svårt att som inringare på lika villkor delta i en initierad debatt som pågår i studion, inte minst då den förs av personer som har som sitt jobb att driva den ena eller andra ståndpunkten i den fråga som diskuteras.

Som konstaterats tidigare har samvetsfrihet som en medialiserad konflikt en tydlig inramning där den kopplas till abort och religion. I telefonväkteriet är det framför allt kopplingen till abort som sätter sin prägel på diskussionen. Detta är måhända inte förvånande då ämnet introducerades med det citat som inleder detta kapitel, samt

frågan huruvida samvetsfrihet skulle påverka aborträtten. Genom en innehållsanalys av inläggen framgår det att kopplingen mellan samvetsfrihet och abort är starkare än den mellan samvetsfrihet och religion. Religion tas upp tre gånger i programmet: av en inringare som exempel på ett fiktivt scenario där en ung flicka från ”en mycket sträng kristen familj” får möta en barnmorska som övertalar henne att inte genomföra en abort vilket leder till att hon i slutet av scenariot dör, antingen genom självmord eller hedersrelaterat våld från familjen då hennes graviditet upptäcks; av Helena D’Arcy som ett sätt att avfärda Italien som jämförelseland då hon menar att Sverige ”inte [har] samma religion, samma tro som i Italien”; samt av inringaren Karin som tydligt utgår från religiös övertygelse då hon argumenterar mot abort: ”jag anser, liksom Gud Fader själv anser, att abort är mord”. Här kan man se hur programproduktionen påverkar vilket innehåll som kommer fram i sändningen: två av de kommentarer från Facebook som lästes upp kom från personer som i andra kommentarer uttrycker religiösa referenser som grund för sina åsikter mot abort. De delarna av deras argument inkluderas dock inte då kommentarerna läses upp i programmet.

#samvetsfrihet

Ser man till den del av diskussionen som utspelas på de sociala nätverksforumen Facebook respektive Twitter är inläggen relativt få i antal, med cirka 100 inlägg i respektive forum. ”Ska vi ha samvetsfrihet i Sverige?” är dock det telefonväkteri som genererat mest reaktioner på sociala medier under den undersökta perioden. Även om diskussionen på Facebook och Twitter pågår både innan och efter att själva programmet sänds är många inlägg direkta reaktioner på det som sägs i direktsändning.

Precis som i programmet finns ett stort fokus på abort och det finns en tydligt polariserande ton i diskussionerna. När religion berörs är det ofta genom religiösa argument mot abort. Kommentärstråden⁴¹ nedan är hämtad från Facebook och ger ett bra exempel på hur olika ståndpunkter kommer till uttryck i dessa diskussioner:

Sana: Ja! Men ska ha rätt till att neka medverkan till abort ... eftersom att abort är ett mord.

Ida: Då är det bara att inte arbeta som barnmorska eller andra yrken där man kommer i kontakt med abort.

Sana: Tack för din kunskap. ... :-) Personligt anser jag ... att om en kvinna blir gravid ... är det en gåva från Gud. Och därför menar jag att abort fråntar kvinnors möjlighet att fostra ett barn.

Emma: Sana: din personliga tro ska knappast vara något du tvingar andra att leva efter.

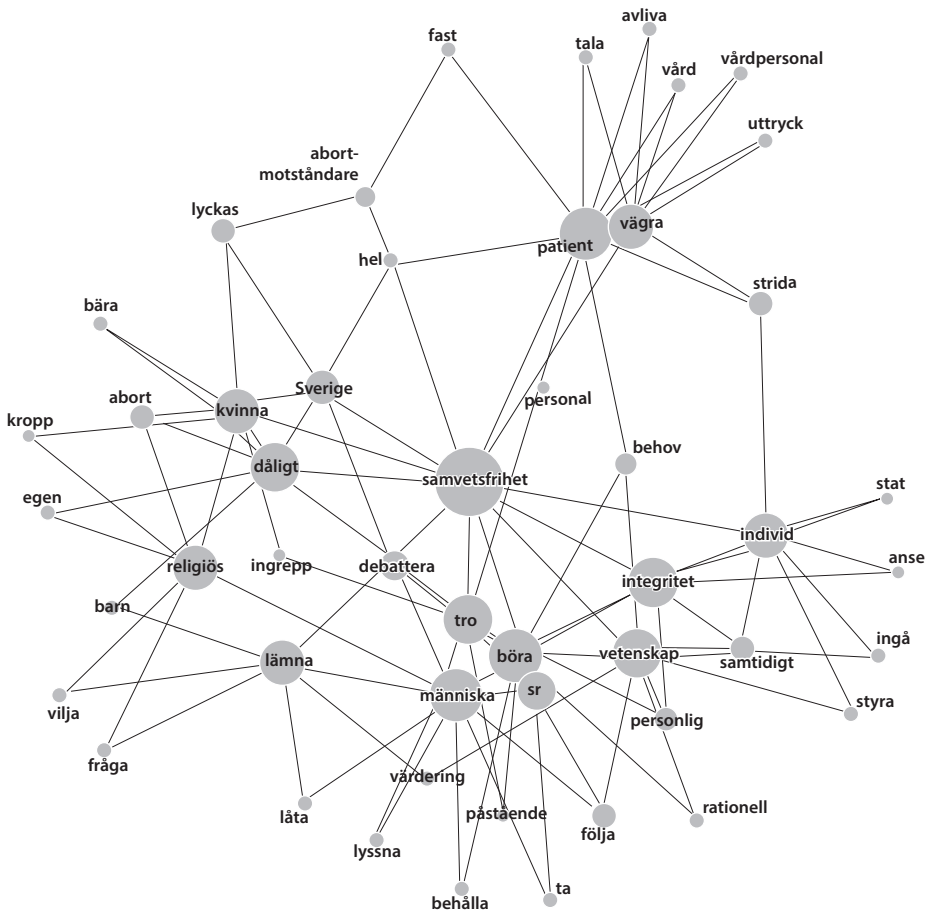
Sana: Hej Emma Nej den är helt min egen.

Emma: Fint. Låt då bli att skuldbelägga kvinnor som gör abort. Det som är en gåva för dig är en förbannelse för någon annan.

Kaj: Emma om du tror eller inte gör ingen skillnad. Gud finns i alla fall. Han är din andlige Far även om någon lurat dig att tro något annat. Verkligheten kan vi inte ändra på. Han älskar dig och vill ha gemenskap med dig!⁴²

Bland inläggen på Twitter återfinns flera tweetar från organisationer eller personer kopplade till sådana som uppmärksammar diskussionen av en fråga de är engagerade i. Det finns också konversationer mellan personer som börjar i sakfrågan men överger den till förmån för den typ av personangrepp som är vanliga i sociala medier. I båda forumen finns dock kommentarer som uttrycker en åsikt om samvetsfrihet eller abort, eller som söker diskutera sakfrågan med andra. Här används de olika forumens taggningsfunktioner för att debattera med en eller flera deltagare, liksom i konversationen ovan.⁴³

För att ge en överblick har jag gjort en analys av samförekomst av de ord som används i debatten på sociala medier.⁴⁴ I analysen visas det nätverk av ord som finns i anslutning till ordet samvetsfrihet.⁴⁵

Samförekomstanalys av kommentarer från sociala medier, #samvetsfrihet.

de femton ord som förekommer oftast tillsammans med samvetsfrihet inkluderas i kartan och samma procedur upprepas i sin tur i relation till dessa ord. Linjerna visar på hur orden hänger samman med varandra, och de linjer som är markerade visar på de starkaste sambanden.

Även om kartan primärt syftar till att ge just en överblick över den analyserade diskussionen är några iakttagelser värda uppmärksamhet.

För att börja med det centrala ordet "samvetsfrihet" kan man konstatera att det sammankopplas med både ordet "tro" och ordet "religiös",⁴⁶ och att det i det senare fallet finns ett markerat streck som indikerar en speciellt stark samförekomst mellan orden "samvetsfrihet" och "religiös". Den starka kopplingen till religion i den medialiserade konflikten om samvetsfrihet blir således synlig också på denna karta. Här kan man vidare se att ett starkt samband också finns mellan "samvetsfrihet" och "människa", vilket i sin tur är knutet till "tro", också det med ett starkt samband.

Att abortfrågan är central syns på flera sätt i kartan. Ett samband som indikerar det är att vägen mellan "tro" och "patient" går via ordet "personal". "Patient" är del av ett kluster av ord som relaterar till sjukvården som skådeplats för konflikten om samvetsfrihet, vilket innefattar orden "personal", "patient", "vägra", "vård", "avлива", "vårdpersonal", "tala", "uttryck" och "behov". Kopplingen till abort syns också genom ordet "kvinna", som kopplar vidare till orden "kropp", "ingrepp" och "bära". Här finns också en sammankoppling mellan "samvetsfrihet" och orden "bör"⁴⁷ samt "patient", som i sin tur knyts samman av ordet "behov".

Ett annat kluster som är talande för debattens inramning är de ord som relaterar till individens självbestämmande över sin egen kropp. Här inkluderar jag orden "integritet", "vetenskap", "personlig", "individ", "rationell", "stat", "anse", "styra", "ingå" och "strida". Jag menar att det framför allt är en negativ uppfattning om samvetsfrihet som slår igenom, vilket indikeras av ord som "vetenskap" och "rationell" som ofta används som kontrast till religiös övertygelse. Samtidigt är detta ett lämpligt ställe att påminna om att såväl argument för som mot samvetsfrihet ofta använder samma uppställning ord: att åtnjuta samvetsfrihet kan handla om individens personliga integritet, precis som patientens rätt att inte möta vårdpersonal som uttrycker samvetsbetänkligheter på sin arbetsplats kan vara en fråga om individens personliga integritet.

Vidare kan man se att ordet "abort"⁴⁸ kommer först i andra ledet i relation till "samvetsfrihet", men att "samvetsfrihet" har en direkt koppling till ordet "abortmotståndare". Det är värt att notera då det

kan ses som ett utslag av den åsikt som ofta uttrycks av dem som är negativa till samvetsfrihet: att debatten om samvetsfrihet främst används som ett verktyg för abortmotståndare att driva opinion mot abort i Sverige. Denna sambandskedja blir synlig genom kopplingen mellan orden ”abortmotståndare”, ”lyckas”, ”Sverige” och ”abort”. Den negativa hållningen indikeras därtill av ordet ”dåligt”. Men att kartan inte bara är resultatet av argument mot utan också för samvetsfrihet indikeras bland annat av att ordet ”avliva” är en del av klustret med sjukvårdssord som nämndes ovan, då det är ett ord som är vanligt förekommande i argument mot abort och för samvetsfrihet. Slutligen visar samförekomstkartan också på en debatt om själva debatten, vilket indikeras genom ord som ”sr” och ”debattera”.

Om telefonväkteriet innebar att det var svårt för dem som ringde in att delta i diskussionen om samvetsfrihet på lika villkor, finns det i sociala medier inte samma typ av strukturella hinder för deltagande. Det är inte endast de välartikulerade resonemangen som platsar i radio som uttrycks här, och ingen expertpanel kommenterar ens åsikter. Istället finns en större variation av inlägg där de resonerande och faktabaserade varvas med känslostyrda uppmaningar och med provocerande och chockerande påståenden. De hinder som uppstår är mer indirekta, och kommer av den ton och det tilltal som stundom präglar diskussionen. Inte alla vill gå in i en hetsig debatt på ett socialt medieforum, även om ämnet engagerar. Ser man till de åsikter som finns representerade i de analyserade diskussionerna på sociala medier förekommer åsikter för och mot samvetsfrihet i relativt jämn utsträckning.

Starka känslor och fördefinierade positioner – en diskussion på specifika villkor

I egenskap av en medialiserad konflikt kan diskussionen om samvetsfrihet förstås som en del av en offentlig förhandling om värdefrågor.⁴⁹ Tidigare forskning visar att de diskussioner som uppstår då religiösa praktiker uttrycks i offentlig handling ofta fungerar som ingångsport till större diskussioner om samhälleliga värderingar:⁵⁰ Vem får lov

att höras i det offentliga rummet? Vad innebär religionsfrihet? Hur definierar vi jämställdhet och jämlikhet? Det är exempel på frågor som aktualiseras i samband med den medialiserade konflikten om samvetsfrihet.

Den empiriska analysen visar att den inramning som diskussionen om samvetsfrihet har i "Människor och tro" påverkar hur konflikten utspelas, både i den direktsända diskussionen i radio och på sociala medier. I egenskap av teman som triggar engagemang och känslor bidrar kopplingen till abort och religion till en hög konfliktnivå, både i "Människor och tros" format och i mediedebatten om samvetsfrihet i stort. Såväl abort som religion hör till den typ av frågor vilka stort engagemang och starka känslor är knutna, och de upplevs inte sällan som viktiga för individens identitetsskapande.⁵¹ Här kan man se hur den medialiserade konfliktens inramning inte bara påverkar hur frågan diskuteras utan också vilka roller som finns tillgängliga för dem som engagerar sig i offentlig debatt.⁵² Den som känner starkt för en åsikt och vill uttrycka den i ett medialiserat sammanhang har ofta ett begränsat antal möjliga positioner att inta i debatten. I den diskussion som förs i sociala medier utgörs de positioner som driver debatten framåt av den övertygade kristna abortmotståndaren som ställs mot den sekulära abortförespråkaren. Diskussionen mellan dessa förs i ett högt och polariserande tonläge, där den andres argument ofta avfärdas som känslostyrda, irrelevanta eller ogiltiga.

Då religiösa argument framförs är det för samvetsfrihet och mot abort: "Jag anser, liksom Gud Fader själv anser, att abort är mord", som en av inringarna till programmet formulerar det. I direktsänd radio möts denna åsikt av följdfrågor från programledaren i syfte att utveckla resonemanget, men då liknande åsikter framförs i sociala medier stöter de på direkt motstånd. Mona Abdel-Fadil menar att åsikter uttryckta i sociala medier som krockar med de egna kärnvärdena ofta avfärdas som irrationella eller irrelevanta. Denna typ av värderingar är sammankopplad med den egna politiska subjektiviteten, vilket gör denna form av meningsutbyten till en känslomässig investering både för den som för fram de religiösa argumenten och den som avfärdar dem.⁵³ Även i denna debatt avfärdas de religiösa

argumenten som irrelevanta, framförda av ”religiösa pajasar”.⁵⁴ En person på Facebook uttrycker det på följande sätt i sin respons på en religiös argumentation mot abort: ”Oj. Jag inser nu att det inte är så stor idé att fortsätta diskutera med dig, Kaj, eftersom din argumentation grundar sig i en saga.”⁵⁵ Således, genom det sätt på vilket diskussionen struktureras i de sociala medieforum där den förs är det tydliga positioner med medföljande åsikter som får störst genomslag. Då dessa positioner relaterar till triggnande ämnen som bidrar till det uppskruvade tonläge som ofta karaktäriserar diskussioner i sociala medier innebär det en intensifiering av konflikten. Ser man till telefonväkteriet är förhållandena andra och debatten styrs av en annan form av medielogik. Här premieras de resonerande inläggen och den som uttrycker en åsikt möts av en följdfråga av programledaren med syfte att få inringaren att utveckla sitt resonemang.

Diskussionen förs i ett specifikt forum: ett program i Sveriges Radio P1 inriktat mot religion och livsåskådningsfrågor, på programmets egen Facebook-sida samt på Twitter. Denna kombination av äldre och nyare medier skapar en hybrid mediemiljö där flera olika medielogiker bidrar till att strukturera den medialiserade konflikten. Utöver ”Människor och tros” specifika format och fokus och att diskussionen förs i ett telefonväkteri finns också public service-mediernas uppdrag att skapa debatt om aktuella frågor och upplåta plats för en stor bredd av åsikter.⁵⁶ Därtill kommer diskussionen i sociala medier, där diskussionen styrs av de sociala mediernas logiker snarare än av studioproducent och programledare. I jämförelse med diskussioner om samvetsfrihet i en annan hybrid mediemiljö, kommentarstrådar under nyhetsartiklar publicerade på Facebook av fem stora svenska nyhetsredaktioner,⁵⁷ är sammansättningen av åsikter en annan i de diskussioner som uppkommer i samband med ”Människor och tros” telefonväkteri. Medan detta program har en relativt jämn fördelning av åsikter för och emot samvetsfrihet online och en övervikt av argument för samvetsfrihet bland dem som hör av sig till telefonväkteriet, finns det i diskussionerna på tidningarnas Facebook-sidor en tydlig majoritet som är emot samvetsfrihet. Här kan man tänka sig att den specifika mediekontexten spelar in, vilket kan relateras till

den konfliktdynamik som betecknas som med-strukturering: den mediemiljö i vilken konflikten utspelar sig bidrar till att fördela de kommunikativa resurserna i konflikten.⁵⁸ ”Människor och tro” är ett program vars lyssnare kan antas vara särskilt intresserade av frågor som rör religion och livsåskådning och de kan därmed tänkas representera andra åsikter i frågan om abort och samvetsfrihet än vad som gäller för befolkningen i stort. Baserat på det material denna studie stödjer sig på går sådana slutsatser inte att dra, däremot visar jämförelsen med diskussionen på tidningsredaktionernas sidor ovan att genomslaget för åsikter som är kritiska till abort såväl som för samvetsfrihet är större i den hybrida mediemiljö som här studeras.

Slutsats

I ett demokratiskt samhälle behöver värderingsfrågor stötas och blötas. Det gäller också frågor där en stark konsensus lutar åt den ena eller andra sidan. Att religion har kommit att få funktionen som ingång till diskussioner om samhällseliga kärnvärden är således positivt. Samtidigt fungerar religion ofta som ett tema som väcker starka känslor, vilket tenderar att påverka diskussionens villkor. Så är fallet också i frågan om samvetsfrihet.

Utifrån den analys jag genomfört ovan kan man konstatera att den inramning som den medialiserade konflikten om samvetsfrihet har påverkar konfliktens utveckling, men också att de olika forum som står till buds påverkar vilka aktörer som deltar och därmed vilka åsikter som driver konflikten framåt. Genom sin inbjudan till diskussion skapar programmet ”Människor och tro” utrymme för en typ av aktörer, men också åsikter, som annars har ett begränsat utrymme i den offentliga debatten.

I en jämförelse mellan den debatt som äger rum i direktsänd radio och debatten på de sociala medierna Facebook och Twitter kan man se att konfliktens argument till viss del formuleras och utvecklas på olika sätt i de olika forumen. Gemensamt är att konflikten om samvetsfrihet förstärks genom att kopplas till tematik som väcker starka känslor: religion och abort. Men medan telefonväkteriet erbjuder ett utrymme

för dem som annars har svårt att komma fram i debatten och få sina argument tagna på allvar, de som stödjer tanken om samvetsfrihet, erbjuder de sociala medierna en känslodrivna diskussion mellan olika på förhand utmejslade positioner. Här dominerar abortfrågan, men med religiösa argument som en del av debatten. Även här kan man se att andelen som uttrycker sig positivt om samvetsfrihet är större än i diskussioner i andra hybrida mediemiljöer.

Utöver att resultatet visar på hur diskussionen om samvetsfrihet gestaltar sig i det analyserade medieforumet, visar det också på kontextens betydelse vid studiet av medialiserade konflikter. Den hybrida mediemiljön, i vilken debatten förs, bidrar i hög grad till att med-strukturera debattens utformning och utveckling. Det är en insikt värd att lägga på minnet. Det som framstår som en folkstorm på sociala medier kan i många fall vara en tillfällig vindil i ett väldigt specifikt vattenglas.

Noter

- 1 Sveriges Radio, ”Människor och tro: 'Ska vi ha samvetsfrihet i Sverige?'”, 11 december 2014, <https://sverigesradio.se/sida/avsnitt/472680?programid=416> (hämtad 29 februari 2020).
- 2 Inger Furseth, ”Secularization, Deprivatization, or Religious Complexity?”, i Inger Furseth (red.), *Religious Complexity in the Public Sphere*, Cham: Palgrave Macmillan, 2018, s. 170; Magnus Hagevi, ”Religious Change over the Generations in an Extremely Secular Society: The Case of Sweden”, *Review of Religious Research* 59:4 (2017), s. 499–518.
- 3 Knut Lundby, ”Introduction: Religion and Media in Cultural Conflicts”, i Knut Lundby (red.), *Contesting Religion: The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia*, Berlin, Boston: De Gruyter, 2018, s. 3.
- 4 Susanne Wigorts Yngvesson, *Frihet till samvete*, Stockholm: Timbro, 2016, s. 28. Kursiv i original.
- 5 Se Zilléns kapitel i den här boken.
- 6 Titus Hjelm, ”Understanding the New Visibility of Religion: Religion as Problem and Utility”, *Journal of Religion in Europe* 7:3–4 (2014), s. 203–222.
- 7 Magnus Hagevi, *Den svenska väljaren 2014*, Malmö: Gleerups utbildning, 2015, s. 76–77; Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson och Maria Solevid, ”Ekvilibrum”, i Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson och Maria Solevid (red.), *Ekvilibrum: SOM-undersökningen 2015*, Göteborgs universitet, SOM-institutet, 2016, s. 20; Richard Svensson, ”Partiernas ideologiska positioner”, i Ulrika Andersson, Björn Rönnerstrand,

- Annika Öhberg och Patrik Bergström (red.), *Storm och stiltje*, Göteborgs universitet, SOM-institutet, 2019, s. 118.
- 8 Jonas Lindberg, "Politicisation of Religion in Scandinavian Parliamentary Debates 1988–2009", *Politics, Religion & Ideology* 15:4 (2014), s. 565–582.
 - 9 Lise Eriksson, "Intersections between Biopolitics and Religion: Cases of Politicisation of Religion in Finland and Norway", *Nordic Journal of Religion and Society* 32:1 (2019), s. 40–54.
 - 10 Linnea Jensdotter, *Religion och politik i hybrida mediemiljöer: En analys av kommentarer till nyheter om Miljöpartiet, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna på Facebook*, diss., Uppsala universitet, 2021.
 - 11 Se också Wigorts Yngvessons kapitel i denna bok.
 - 12 Sveriges Radio, "Om Människor och tro", 26 september 2012, <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=416&artikel=5285914> (hämtad 29 februari 2020).
 - 13 Knut Lundby, Stig Hjarvard, Mia Lövhelm och Mona Abdel-Fadil, "Perspectives: Cross-Pressures on Public Service Media", i Knut Lundby (red.), *Contesting Religion: The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia*, Berlin, Boston: De Gruyter, 2018, s. 84.
 - 14 Sveriges Radio, "Om P1", 12 mars 2018, <https://sverigesradio.se/artikel/6905339> (hämtad 14 september 2021).
 - 15 Kantar Sifo, "Lyssnarsiffror radio (ppm)", 2020, <https://www.kantarsifo.se/rapporter-undersokningar/radioundersokningar/lyssnarsiffror-radio-ppm> (hämtad 14 september 2021).
 - 16 Mia Lövhelm och Linnea Jensdotter, "Contradicting Ideals: Islam on Swedish Public Service Radio", i Knut Lundby (red.), *Contesting Religion: The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia*, Berlin, Boston: De Gruyter, 2018, s. 136.
 - 17 Knut Lundby, Stig Hjarvard, Mia Lövhelm och Mona Abdel-Fadil, "Perspectives: Cross-Pressures on Public Service Media", i Knut Lundby (red.), *Contesting Religion: The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia*, Berlin, Boston: De Gruyter, 2018, s. 88.
 - 18 Andrew Chadwick, *The Hybrid Media System: Politics and Power*, 2 uppl. New York: Oxford University Press, 2017, s. 4.
 - 19 I sitt kapitel tar Wigorts Yngvesson upp några av de samvetsrelaterade frågor som genereras av den teknologiska utvecklingen. Jag nöjer mig här med att stanna vid de mer konkreta sätten på vilka olika medieplattformar bidrar till att strukturera innehåll, såväl i fråga om vad som sägs som hur det sägs.
 - 20 Terje Rasmussen, "Internet and the Political Public Sphere", *Sociology Compass* 8:12 (2014), s. 1 316.
 - 21 Andrew Chadwick, *The Hybrid Media System: Politics and Power*, 2 uppl. New York: Oxford University Press, 2017, s. 289.
 - 22 Stig Hjarvard, "Mediatization and the changing authority of religion", *Media, Culture & Society* 38:1 (2016), s. 9.
 - 23 Knut Lundby "Interaction Dynamics in the Mediatization of Religion Thesis", i Knut Lundby (red.), *Contesting Religion: The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia*, Berlin, Boston: De Gruyter, 2018, s. 302.
 - 24 Stig Hjarvard och Knut Lundby, "Understanding Media Dynamics", i Knut Lundby (red.), *Contesting Religion: The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia*, Berlin, Boston: De Gruyter, 2018, s. 53–54.

- 25 Karin Nordberg, *Folkhemmets nya röster. Ring P1 – en alternativ offentlighet?*, Stockholm: Stiftelsen Institutet för mediastudier, 2006.
- 26 Joanna Thornborrow, "Questions, Control and the Organization of Talk in Calls to a Radio Phone-In", *Discourse Studies* 3:1 (2001) s. 119–121.
- 27 Susanne Almgren och Tobias Olsson, "Deltagande användare – i princip och praktik", i Anette Novak (red.), *Människorna, medierna & marknaden: Medieutredningens forskningsantologi om en demokrati i förändring*, Statens offentliga utredningar 2016:30, 2016, s. 378–379.
- 28 Kerstin Jacobsson och Erik Löfmarck, "A Sociology of Scandal and Moral Transgression: The Swedish 'Nannygate' Scandal", *Acta sociologica* 51:3 (2008), s. 203.
- 29 Stig Hjarvard, Mette Mortensen och Mikkel Fugl Eskjær, "Introduction: Three Dynamics of Mediatized Conflicts", i Mikkel Fugl Eskjær, Stig Hjarvard och Mette Mortensen (red.), *The Dynamics of Mediatized Conflicts*, New York: Peter Lang, 2015, s. 2–3.
- 30 Simon Cottle, *Mediatized Conflict: Developments in Media and Conflict Studies*, Maidenhead: Open University Press, 2006, s. 9.
- 31 Ibid., s. 3.
- 32 Stig Hjarvard, Mette Mortensen och Mikkel Fugl Eskjær, "Introduction: Three Dynamics of Mediatized Conflicts", i Mikkel Fugl Eskjær, Stig Hjarvard och Mette Mortensen (red.), *The Dynamics of Mediatized Conflicts*, New York: Peter Lang, 2015, s. 3.
- 33 Ibid., s. 8–10.
- 34 Mona Abdel-Fadil, "The Politics of Affect: the Glue of Religious and Identity Conflicts in Social Media", *Journal of Religion, Media and Digital Culture* 8:1 (2019), s. 19.
- 35 Zizi Papacharissi, *Affective Publics: Sentiment, Technology, and Politics*, Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 4.
- 36 Jfr Sara Ahmed, *The Cultural Politics of Emotion*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2004, s. 7–10.
- 37 Mona Abdel-Fadil, "The Politics of Affect: the Glue of Religious and Identity Conflicts in Social Media", *Journal of Religion, Media and Digital Culture* 8:1 (2019), s. 29.
- 38 Under perioden sändes totalt 62 olika program.
- 39 Denna inramning kan sägas vara representativ för hur frågan om samvetsfrihet kommer upp i medier i stort, då diskussionen i de allra flesta fall sker med utgångspunkt i fallet med barnmorskan Ellinor Grimmark som av religiösa skäl inte vill delta i aborter.
- 40 Mia Lövheim och Linnea Jensdotter, "Contradicting Ideals: Islam on Swedish Public Service Radio", i Knut Lundby (red.), *Contesting Religion: The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia*, Berlin, Boston: De Gruyter, 2018, s. 144–145.
- 41 Kommentarererna har inte redigerats, vilket innebär att eventuella stavfel eller grammatiska felaktigheter lämnats utan korrigerings.
- 42 Kommentar till: Människor och tro, "Vad tycker du om samvetsfrihet i vården? Ska man få [...]", Facebook-inlägg, 4 december 2014, <https://www.facebook.com/ManniskorOchTro/posts/814842121890736> (hämtad 6 december 2019).
- 43 Då ett namn nämns i kommentaren fungerar det som en så kallad tagg som riktar inlägget direkt till den personen.

- 44 Gregor Wiedemann och Andreas Niekler, *Hands-On: A Five Day Text Mining Course for Humanists and Social Scientists in R. Proceedings of the 1st Workshop Teaching NLP for Digital Humanities (Teach4DH@GSCL 2017)*, Berlin, 2017.
- 45 Samvetsfrihet inkluderar också följande ord: samvete, samvetsfrihetsklausul, samvetsfråga, samvetsfrågan, samvetsfrågor, samvetsklausuler, samvetsöm, samvetsömma, samvetet, samvetsfriheten.
- 46 Religiös inkluderar också ordet religiösa. Ordet religion saknas i sig på kartan. Jag har valt att inte lägga samman orden religion och religiös.
- 47 Som del av samförekomstanalysen genomförs en lemmatisering, vilket innebär att ord som böjs på olika sätt i texten kommer att läsas som ett och samma i analysen. I fallet med ordet *bör* så skrivs det på kartan ut i infinitivformen *böra*.
- 48 Abort inkluderar också orden: aborten, abortens, aborter, abortera, aborterad, aborterar, aborteras, aborterat, aborterna, abortfråga, abortfrågan, abortfrågor, abortion, abortvård.
- 49 Jfr Simon Cottle, *Mediatized Conflict: Developments in Media and Conflict Studies*, Maidenhead: Open University Press, 2006.
- 50 Mia Lövhelm, "Religion, Mediatization, and 'Complementary Learning Processes' in Swedish Editorials", *Journal of Religion in Europe* 10:4 (2017), s. 366–383.
- 51 Jfr Mona Abdel-Fadil, "The Politics of Affect: the Glue of Religious and Identity Conflicts in Social Media", *Journal of Religion, Media and Digital Culture* 8:1(2019), s. 11–34.
- 52 Jfr Knut Lundby, "Interaction Dynamics in the Mediatization of Religion Thesis", i Knut Lundby (red.), *Contesting Religion: The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia*, Berlin, Boston: De Gruyter, 2018, s. 299–314.
- 53 Mona Abdel-Fadil, "The Politics of Affect: The Glue of Religious and Identity Conflicts in Social Media", *Journal of Religion, Media and Digital Culture* 8:1(2019), s. 17.
- 54 Erwin Hun, "Lyssnar på 'människor och tro' om 'samvetsfrihet'. Religiösa pajasar ringer in och vill frånta kvinnans rätt till sin egen kropp. #svpol", Tweet, 11 december 2014, <https://twitter.com/erwinhun/status/543037603491373056> (hämtad 6 december 2019).
- 55 Kommentar till: Människor och tro, "På torsdag öppnar vi telefonslussarna igen! Samvetsfrihet är ämnet för [...]", Facebook-inlägg, 9 december 2014, <https://www.facebook.com/ManniskorOchTro/posts/817729744935307> (hämtad 6 december 2019).
- 56 Jfr Knut Lundby, Stig Hjarvard, Mia Lövhelm och Mona Abdel-Fadil, "Perspectives: Cross-Pressures on Public Service Media", i Knut Lundby (red.), *Contesting Religion: The Media Dynamics of Cultural Conflicts in Scandinavia*, Berlin, Boston: De Gruyter, 2018, s. 83–96.
- 57 Linnea Jensdotter, *Religion och politik i hybrida mediemiljöer: En analys av kommentarer till nyheter om Miljöpartiet, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna på Facebook*, diss., Uppsala universitet, 2021.
- 58 Jfr Stig Hjarvard, Stig, Mette Mortensen och Mikkel Fugl Eskjær, "Introduction: Three Dynamics of Mediatized Conflicts", i Mikkel Fugl Eskjær, Stig Hjarvard och Mette Mortensen (red.), *The Dynamics of Mediatized Conflicts*, New York: Peter Lang, 2015, s. 9.